DOI: https://doi.org/10.28925/1609-8595.2023.1.2

УДК 37.014.5:001.895

Олена Тадеуш
ORCID iD 0000-0002-6373-4891
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
бульвар І. Шамо, 18/2, 02000 Київ, Україна,
o.tadeush@kubg.edu.ua

ОСВІТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ (наукові ідеї доктора філософських наук, професора, академіка НАПН України В. Огнев'юка)

У статті досліджено освітологічний вимір інноваційної освіти в контексті соціально-економічних глобальних викликів на засадах наукових ідей відомого українського філософа, доктора філософських наук, професора, академіка НАПН України В. Огнев'юка. Актуалізовано доцільність застосування в дослідженні визначеного і обгрунтованого В. Огнев'юком інноваційного напряму інтегрованого дослідження сфери освіти – освітології.
Визначено, що освітологічний вимір інноваційної освіти передбачає дослідження взаємообумовленості між розвитком сучасного суспільства та інтегрованим характером сучасної освіти, посиленням їх взаємозв'язків, що виявляються в процесах трансформації та інноватизації освіти у сферу людського капіталу та її перетворення в рушія суспільного розвитку.
Визначено, обгрунтовано та класифіковано сучасні соціально-економічні глобальні виклики, що впливають на розвиток інноваційної освіти: глобалізація, пандемія COVID-19 (цифровізація, діджиталізація); військовий стан в Україні (руйнування інфраструктури, втрата закладами освіти матеріально-технічної бази; особливий психологічний стан учасників освітнього процесу під час війни; освітня міграція; мобілізація стейкхолдерів тощо).
Зазначено, що охарактеризовані соціально-економічні виклики сьогодення орієнтують інноваційну освіту на перехід до якісно нового рівня розвитку на засадах стратегії сталого розвитку людства, що виступає як нова парадигма суспільно-політичних, економічних, моральних і духовних цінностей та орієнтирів, спрямованих на утвердження самоцінності людського життя при його злагодженості з навколишнім природним й соціальним середовищем.

Ключові слова: ***інноваційна освіта; освіта; освітологія; освітологічний вимір інноваційної освіти.***

ВСТУП

Військовий стан в Україні та COVID-19 стали потужними факторами, що продукують глобальні ризики, виклики та мегатренди соціально-економічного розвитку в усьому світі. Світова економіка, що глобалізується, стає дедалі більше нестабільною, схильною як до циклічних криз, так і криз нециклічного характеру, відповідно, перспективи будь-якого з глобальних факторів є практично непередбачуваними. Соціально-економічний розвиток різних країн сьогодні перебуває в турбулентних умовах, адже збіглися відразу кілька світових криз: безпекова, соціальна, економічна, освітня та ін. У цих умовах суспільно-політичної нестабільності резилентність освітніх систем більшості країн знижується, а особливо це стосується України, адже

© Тадеуш Олена, 2023

відновлювальні драйвери її національної системи освіти є менш адаптивними в умовах різного роду глобальних викликів і загроз.

Сучасні науковці визначають освіту як основний засіб соціального розвитку особистості, що реагує на зміни залежно від потреб сучасного суспільства (Lecturer, 2020); одну з найважливіших послуг у суспільстві, що передбачає спільну співпрацю та співтворчість (Honingh, Lambriex-Schmitz, Rubalcaba, 2022); спосіб збільшення людського капіталу (Giussani, 2023); сферу, що постійно впроваджує новації та сама продукує їх (Lecturer, 2020).

Інновації в освіті визначаються як впровадження нового (інновація) та як зміна чи удосконалення існуючих інновацій у галузі освіти; впровадження передового педагогічного досвіду (Lecturer, 2020). Дослідники пояснюють, що впровадження інновацій в освіті визначається багатьма чинниками: соціально-економічними змінами, відповідно до яких освіта зорієнтована відповідати на нові суспільні потреби та сприяти підвищенню стандартів якості підготовки фахівців різних галузей; глобалізацією, яка вимагає нових навичок і компетентностей; зростанням конкуренції між освітніми закладами щодо створення освіти світового рівня; старінням населення та потребою в навчанні впродовж життя, що передбачає розвиток навичок, необхідних для сталого та усвідомленого зростання (Cheng et al., 2020). Відповідно, інновації в освіті зорієнтовані протистояти соціально-економічним викликам, забезпечуючи тим самим, соціально-економічне зростання та добробут громадян (Cheng et al., 2020; Rubalcaba, 2022).

Інновації в освіті також розглядаються як інновації в процесах (методах, практиках та організації), що характеризуються новими або значно вдосконаленими підходами до викладання, навчання та оцінювання здобувачів освіти (Looney, 2009); освітні інновації трактують як мистецтво створення, розповсюдження нових освітніх засобів, а також нових навчальних, організаційних чи технологічних практик (Foray, Raffo, 2012). Значна увага науковців приділена дослідженню функціональності «відкритих інновацій» у сфері освітніх послуг (Chesbrough, 2011), вивченню наслідків впровадження інновацій в освіту та перспектив надання інноваційних освітніх послуг (Gallouj, Džellal, 2010); модернізації ринкових механізмів та державних інструментів, які сприяють інноваціям на освітніх квазіринках (Lubienski, 2009; Rubalcaba, 2022).

Науковці зазначають, що основними рушійними силами інновацій є людські ресурси, відповідно, інновації в освіті виникають тому, що є новатори (освітні підприємці) (Hess, 2006). У цьому контексті інновації в освіті виступають як нові інноваційні мережі для соціальних інновацій (Desmarchelier, 2021), що функціонують завдяки учасниками освітнього процесу (викладачі, здобувачі освіти, співробітники освітніх закладів, адміністрацій та інші). Ефективність інновацій залежить не тільки від мотивації індивідуальної свободи, але від створення інноваційних екосистем на всіх рівнях освіти (Lancrin, 2017), зокрема вищої освіти (Castro, 2020). Розроблення та спільне створення освітніх стратегій і політик покращують освітнє середовище, що забезпечує освітнє партнерство між здобувачами освіти, університетською освітою та ринком праці, що сприяє формуванню мереж співпраці між ними (Honingh, 2020; Armstrong, 2021).

Окрім людських ресурсів, ще одним важливим джерелом інновацій є реформи та зміни освітнього ринку. Наявність конкуренції та різноманітність вибору освіти саме по собі є інновацією (організаційні інновації), але динаміка ринку може бути ще одним потужним джерелом інноваційної освіти, створюючи умови для формування інтелектуального, соціального та духовного капіталу суспільства, готового до викликів майбутнього.

Відповідно, необхідність дослідження освітологічного виміру інноваційної освіти в контексті соціально-економічних глобальних викликів обумовлено логікою розвитку сучасного суспільства та освіти, посиленням їх взаємозв'язків та взаємозумовленості, що виявляються в процесах трансформації освіти у сферу людського капіталу та її перетворення в рушія суспільного розвитку. Крім того, інтегрований характер сучасної освіти, складність її як суспільного феномену, зумовленість розвитку освітньої галузі не тільки зовнішніми чинниками, а й власним саморухом, спрямованим на забезпечення відповідності вимогам конкретної історичної доби, потребують нового дослідницького підходу до проблем системного дослідження сфери освіти, зокрема інноваційної освіти.

Визначений та обґрунтований академіком В. Огнев'юком (2012) інноваційний науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти – освітологія – має вагоме значення для дослідження інноваційної освіти в контексті соціально-економічних глобальних викликів, оскільки розкриває спрямованість еволюції самого інституту освіти до набуття ним функції важливого цивілізаційного механізму інноваційного розвитку, відповідального за випереджальне формування якостей людини, суспільного інтелекту та функціонування освітніх систем в сучасних умовах.

Мета статті – дослідити освітологічний вимір інноваційної освіти в контексті соціально-економічних глобальних викликів (наукові ідеї доктора філософських наук, професора, академіка НАПН України В. Огнев'юка).

МЕТОДОЛОГІЯ

Для досягнення мети дослідження використано комплекс дослідницьких методів, а саме: *теоретичних* – аналіз сучасних теоретичних праць та нормативної бази з обраної проблематики, систематизація, синтез, зіставлення, узагальнення; *освітологічний* (визначення інтегрованого характеру інноваційної освіти, складність її як суспільного феномену; зумовленість розвитку інноваційної освіти в умовах соціально-економічних глобальних змін); *системний* (виявлення загальних системних властивостей і якісних характеристик інноваційної освіти її компонентів, які розглядаються не ізольовано, а у взаємозв'язку); *структурно-функціональний* (визначення, обґрунтування, класифікація сучасних соціально-економічних глобальних викликів, що впливають на розвиток інноваційної освіти), *порівняльно-зіставний* (виявлення чинників впливу, зіставлення загроз, що впливають на процес інноватизації освіти), *емпіричних* – вивчення, опрацювання та аналіз статистичних даних сучасних соціологічних досліджень і звітів наукових установ для з'ясування наслідків впливів глобальних соціально-економічних викликів на інноватизацію освіти в Україні; *узагальнення* експериментальних даних з метою підвищення обґрунтованості висновків; метод *наочного відтворення* (графічний метод); *прогностичний* метод.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Спираючись на позицію В. Кременя (2007) про те, що освіта – це поле комплексних досліджень, міждисциплінарного підходу й системного аналізу, оскільки вона є «системним» об'єктом …», академіком В. Огнев'юком (2011) було визначено та обґрунтовано інноваційний науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти – освітологію. «Освітологія зорієнтована на дослідженні сучасної освіти як цілісного суспільного феномену, чинниках, що впливають на її розвиток та зумовлюють вплив освіти на розвиток сучасної цивілізації як цивілізації освіти й науки, цивілізації людини нового еволюційного рівня – людини освіченої; наука, що досліджує освіту як сферу зі

складною структурою самоорганізованих систем….. Об'єктом дослідження освітології є сама сфера освіти, а предметом – домінанти розвитку освіти на даному етапі людської цивілізації та особливості функціонування наявних систем та підсистем освіти» (с. 73–74).

В. Огнев'юк (2012) зазначає, що освітологічні дослідження завжди мають мультидисциплінарний, трансдисциплінарний характер – «освітологія не інтегрує і не синтезує інші науки, вона «співпрацює» з ними у дослідженнях різних аспектів розвитку освіти, є самостійним науковим напрямом, який, з огляду на свою синергетичну сутність реалізується на рівні міждисциплінарних досліджень» (с. 47).

У сучасних дослідженнях українських науковців освіта трактується як: гарант незалежності й національної безпеки, рушійної сили динамічного розвитку економіки та сукупного інтелекту нації (В. Огнев'юк, О. Панфілов, О. Савченко); суспільна цінність (Д. Дзвінчук); процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок та пов'язаний з ними той чи інший рівень розвитку її розумово-пізнавальної й творчої діяльності, морально-естетичної культури (С. Гончаренко); цілеспрямований процес виховання і навчання в інтересах людини, суспільства й держави (Закон України «Про освіту»); процес зовнішнього впливу на засвоєння індивідом узагальненого об'єктивного, соціального досвіду, норм, цінностей (В. Огнев'юк); унікальна система, своєрідний соціокультурний феномен (І. Бех, С. Сисоєва); сутнісна характеристика етносу, суспільства, людської цивілізації, способів її самозбереження й розвитку; цілісна єдність навчання, виховання й розвитку, саморозвитку особистості (В. Огнев'юк); соціокультурний інститут, що сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню і вдосконаленню суспільства, рівень загальної культури та освіченості людей (В. Кремень, В. Ткаченко та інші).

Ідея інноватизації сучасної освіти спрямована не тільки на оновлення змісту, форм і методів освітньої діяльності, а, насамперед, на розуміння сутності сучасної освіти як цілісного суспільного феномену, що має вплив на всі складові суспільного життя і є внутрішньою спонукою розвитку суспільства. Відповідно, інноваційна освіта трактується науковцями як: глобальна освіта, яка має сприяти придбанню кроскультурної грамотності на основі знання власної національної культури й формуванню ставлення до людей з позицій загальнолюдських цінностей (І. Ільїнський); система ідей, головною метою яких є збереження й розвиток творчого потенціалу людини (І. Дичківська); освіта, що постійно перебуває в процесі змін змісту, методів і результатів освіти (В. Огнев'юк); освіта, яка перебуває у пошуку нових знань, нових способів і нових засобів для вирішення освітніх проблем (Л. Козак).

Існуюча полісемія наукових підходів до визначення понять «освіта», «інноваційна освіта» та варіативність їх тлумачень спонукали Віктора Олександровича дійти висновку про те, що саме інноваційність є найважливішою парадигмою сучасної освіти, яка в умовах глобальної соціально-економічної трансформації вимагає переорієнтації її системи, насамперед професійної, на інноваційний шлях розвитку. Інноваційна освіта, за В. Огнев'юком (2003), зорієнтована на забезпечення високого рівня інтелектуально-особистісного та духовного розвитку здобувачів освіти, створення умов для оволодіння навичками наукових досліджень, стимулювання і формування креативного типу мислення, творчого підходу до життя. Академік зазначав, що тільки інноваційна за своєю суттю освіта, готує людину, здатну жити в глобалізованому, динамічному світі, сприймати його змінність як складову власного способу життя, функціонувати в складній системі соціальних відносин, формувати здатність до прийняття нестандартних та швидких рішень (с. 5).

Відповідно, дослідження глобальних соціально-економічних викликів, що впливають на розвиток інноваційної освіти, а саме: зовнішніх (економічні, суспільно-політичні, соціальні зміни) та внутрішніх (домінанти розвитку самої сфери освіти, які визначають напрями інноваційної політики відповідно до інноваційної діяльності як відповіді на інновації в суспільстві), цілком корелюється з предметним полем освітології. Крім того, освітологічний вимір дослідження інноваційних освітніх процесів та явищ дає змогу в новому науковому ракурсі зрозуміти їх характер і сутність як суспільного феномену (Огнев'юк, 2011, с. 133).

Відстежуючи вплив соціально-економічних змін на сферу освіти, Віктор Олександрович (2003) прогнозує, що соціально-економічні глобалізаційні процеси стають для сфери освіти фактором внутрішньої самоорганізації, сприяють самоорганізації її підсистем і, тим самим, виступають умовою інноватизації самої системи освіти. Соціально-економічні виклики сьогодення орієнтують освіту на перехід до якісно нового рівня і, відповідно, до реалізації стратегії сталого розвитку людства, що передбачає нову парадигму суспільно-політичних, економічних, моральних і духовних цінностей та орієнтирів, спрямованих на утвердження самоцінності людського життя при його злагодженості з навколишнім природним й соціальним середовищем.

Академік В. Огнев'юк (2003) вважав, що на етапі, коли людство переосмислює сутність цивілізаційного поступу, його взаємовідносин з природою, сталий розвиток сприяє подоланню глобальної кризи сучасного соціуму, а інноваційна освіта, у свою чергу, забезпечить глобальну екологічну рівновагу економічного, наукового, освітнього й технологічного процесів. Вченим визначено, що сталий розвиток суспільства є залежним від спроможності освіти реалізувати нову ціннісну парадигму та продукувати ціннісну інновацію, тому завдання освіти в цьому ракурсі є особливо складним, оскільки потребує не лише подолання застарілих стереотипів у свідомості людей, а й формування нової системи світоглядних цінностей і орієнтацій, що передбачає високу відповідальність за збереження на планеті життя, у тому числі й людського, що цілком актуально на сьогодні і корелюється зі змістом сучасних нормативно-законодавчих документів – Стратегії розвитку вищої освіти України (2020) на 2021–2031 рр. та Цілях сталого розвитку України на період до 2030 р. (2019).

Розроблення Стратегії розвитку вищої освіти на 2021–2031 роки (2020) викликана посиленням впливу глобального ринку праці й освітніх послуг, ризиків і загроз, які повстали перед економікою країни в останні роки, а найбільше – розвитком технологій нового покоління, загостренням демографічних і соціальних проблем тощо. Стратегія розроблена на базі Закону України «Про вищу освіту» (2014), в якому основною місією вищої освіти визначено «забезпечення сталого інноваційного розвитку України через підготовку висококваліфікованих фахівців, створення та поширення знань, формування інтелектуального, соціального та духовного капіталу суспільства, готового до викликів майбутнього...» (с. 35).

Фахівці Міжнародної платформи Studyportals, до якої залучені 3750 університетів світу та низка національних інститутів, окрім старіння населення світу, визначають мегатренди, які на їх думку, провокують глобальні виклики та впливатимуть на вищу освіту протягом найближчих десяти років, а саме: зміни на ринку праці: зростання автоматизації впливає на глобальну робочу силу; невідповідність навичок: розрив між тим, чого потребує роботодавець, та тим, що пропонує освіта; економічні зміни: залежність економічного зростання від ринків, що розвиваються; дисбаланс потужності: попит в економіках, що розвиваються, проти пропозиції в розвинених економіках; скороченням державного фінансування вищої освіти (Choudaha, 2018).

Слід зазначити, що науковці, проводячи різні дослідження у 2019 р., навіть не могли собі уявити, які глобальні соціально-економічні виклики постануть для системи освіти у 2020–2023 рр. Світова освітянська спільнота зіштовхнулася в 2020 р. з глобальним викликом, зумовленим пандемією, спричиненою поширенням коронавірусу SARS-CoV-2. Через пандемію заклади освіти були вимушені перейти на новий режим роботи віддаленого навчання та змушені до нагального пошуку інноваційних інструментів для його організації.

У зв'язку з цим Європейська Комісія затвердила План дій з цифрової освіти на 2021–2027 роки (2020), який, що передбачає такі два пріоритетних напрями: 1) прискорення розвитку інноваційних ефективних цифрових освітніх екосистем; розвиток інфраструктури зв'язку і цифрового обладнання; ефективне планування та розвиток цифрового потенціалу наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, які володіють цифровими компетентностями; проектування та впровадження високоякісного освітнього наповнення, інструментів і безпечних платформ, що відповідають стандартам приватності та етики та є зручними для користувачів; застосування допоміжних інноваційних технологій для осіб з інвалідністю; 2) формування та розвиток цифрових умінь і компетентностей навичок педагогів та здобувачів освіти для цифрової трансформації освіти тощо.

Відповідно, ще одним викликом, спровокованим пандемією COVID-19, є *цифровізація.* Цифровізація (digitalization – англ.) – глибинне проникнення цифрових та інноваційних технологій до бізнес-процесів, господарства, комунікацій, що виявляється як процес переходу від використання інформаційних технологій не лише як інструмента, що супроводжує діяльність (освітню, управлінську, виробничу тощо), а як спосіб життя і мислення в глобальному інформаційному середовищі (Choudaha, 2018).

В Україні також було визначено шляхи реалізації стратегічної мети («Довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти») та втілено операційну мету щодо створення умов для розвитку інновацій, ефективного впровадження нових знань і технологій за участю закладів вищої освіти.

Інноваційно-інформаційні технології змінили процес обміну інформацією та знаннями, скоротили відстані та зробили планету меншою, змінивши погляди освітян щодо використання всіх можливостей інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та професійному навчанні, а також інтегрування їх до освітнього простору для збагачення процесу навчання та надання рівних можливостей для учасників освітнього процесу.

Одним із масштабних катастрофічних викликів для освіти в Україні та в усьому світі є *військовий стан в Україні.* За даними аналітичного звіту «Вища освіта в Україні: зміни через війну» (2023), презентованим Київським університетом імені Бориса Грінченка 14 березня 2023 р., станом на 300-ий день повномасштабної війни в Україні загалом зруйновано 361 заклад освіти і ще 2556 пошкоджено. За даними ресурсу «Освіта під загрозою», найбільше зруйновано закладів вищої та фахової передвищої освіти у Запорізькій, Донецькій областях, а також сильно пошкоджено – у Харківській області (рис. 1).

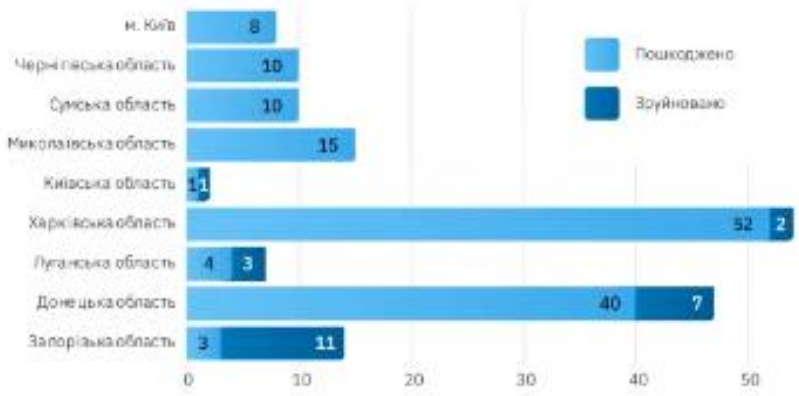

Рисунок 1. **Зруйновані та пошкоджені ЗВО та ЗФПО станом на 300-ий день повномасштабної війни**

Джерело: Освіта під загрозою. 2023. URL: https://saveschools.in.ua/

Війна призвела до масштабних переміщень населення, що вплинуло на функціонування систему вищої освіти в Україні. За доступними даними, 665 тисяч студентів та учнів шкіл (16% від загальної кількості) та 25 тисяч освітян (6% від загальної кількості) покинули територію України (Вища освіта в Україні: зміни через війну, 2023, с. 33).

Категорії представників системи вищої освіти, які вирішили не емігрувати за кордон (студенти, професорсько-викладацький склад, персонал закладів вищої освіти) під час онлайн-опитування, зокрема викладачі, відзначили: погіршення свого психоемоційного стану зі скаргами на депресію (84,3%), виснаження (86,7%), самотність (51,8%), нервозність (84,4%), гнів (76,9%). Студенти під час опитування повідомляли про виснаження, почуття самотності, нервозності та гніву, депресію, виснаження, самотність та нервозність. A. Kurapov et al. (2022) зазначають, що ті респонденти, які скаржаться на погіршення психоемоційного стану, мають вищий рівень страху, вигорання та почуття самотності, а також нижчий рівень стійкості. Важкий психологічний стан здобувачів освіти та викладачів закладів вищої освіти можна пояснити новими чинники впливу на освітній процес, які постали під час війни, зокрема повітряні тривоги, необхідність переховуватися в укриттях; втрата деякими закладами освіти своєї матеріально-технічної бази тощо.

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Саме тому активне упровадження інновацій в освітню галузь під час війни стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України. Тож серед основних викликів для інноваційної освіти, які поставила війна, є швидке впровадження інноваційних методів та форм для подолання підвищеної тривожності та коригування емоційного і психологічного стану учасників освітнього процесу; впровадження інноваційно-мотиваційних методів для самодисципліни та адаптації до нових умов здобувачів освіти; пошук швидких альтернативних рішень щодо проведення ефективного дистанційного та змішаного навчання за відсутності технічних можливостей.

Ще одним викликом для функціонування і розвитку інноваційної освіти в Україні, спровокованим війною, є *освітня еміграція.*

Освітня міграція – складне соціально-економічне явище, яке чинить значний, дещо віддалений у часі за наслідками, вплив як на країну, навчальні заклади якої приймають студентів, так і на країну їх громадянства. Війна призвела до масштабних переміщень населення, що вплинуло на функціонування системи вищої освіти в Україні. За статистичними даними, 665 тисяч студентів та учнів шкіл (16% від загальної кількості) та 25 тисяч освітян (6% від загальної кількості) покинули територію України (Education: Impact of the War in Ukraine, 2022).

Демографічна криза є реальним підґрунтям глибоких незворотних наслідків у соціально-економічному та духовному розвитку української нації та створює загрозу національним інтересам України. Військовий стан в Україні, низькі можливості працевлаштування після закінчення закладу вищої освіти разом із незадовільною подекуди якістю освіти спонукають найбільш підготовлених, талановитих й амбітних молодих людей вступати до закордонних університетів. Також треба зазначити, що в умовах війни більшість країн світу створюють сприятливі умови для українських студентів. Зокрема, Польща прийняла у 2021/2022 рр. найбільшу кількість студентів з України – 42 %. Популярною серед українських студентів є Німеччина, кількість тих, хто виїхав до неї, збільшилася на 28,6 %. Загальна кількість студентів, що емігрували за кордон, приблизно 2,5 млн студентів університетів. Українські студенти також виїжджають до Канади, Італії, Чехії та США. Крім вищеперелічених країн, українці отримують вищу освіту також в Іспанії, Австрії, Франції, Угорщині, Великій Британії, Болгарії, Швейцарії та багатьох інших. Головною мотивацією до еміграції здобувачів освіти є безпекова ситуація в Україні, відсутність умов та неможливість у повній мірі отримувати якісні освітні послуги у закладах вищої освіти України. Цей виклик створює найбільшу загрозу для відтворення інтелектуального, культурного та професійного капіталу суспільства та можливостей економіки країни до інноваційного розвитку.

Освітня міграція пов’язана також із невідповідністю змісту та якості вищої освіти актуальним потребам суспільства та національної економіки, низька інтенсивність її взаємодії з наукою та бізнесом. Невідповідність структури підготовки поточним і перспективним потребам ринку праці, невідповідність навичок випускників закладів вищої освіти потребам роботодавців, недостатня участь зацікавлених сторін у створенні та удосконаленні переліку компетентностей в освітніх програмах, недостатня забезпеченість базами для виробничої практики студентів; низький рівень взаємодії освітніх і наукових установ у здійсненні освітньої, наукової та інноваційної діяльності. Зокрема нестачу практичних професійних навичок зазначають 61% респондентів з числа роботодавців. Значною проблемою для усіх випускників роботодавці вважають відірваність теоретичних знань від практики, непідготовленість до роботи в реальному бізнесі.

Ми погоджуємося з думкою академіка В. Огнев’юка (2003), що сучасна система освіти має швидко адаптуватися до нових соціально-економічних реалій та бути зорієнтованою на підготовку людини до життя у мінливому світі, допомогти їй професійно визначитися та стати конкурентоспроможною на ринку праці, сформувати в неї здатність до особистісного та професійного розвитку і саморозвитку впродовж всього життя. Особливо важливою є і позиція вченого щодо до того, що без подолання дисгармонії між освітою та виробництвом неможливо докорінно змінити ставлення до науково-технологічної діяльності, усунути відчуженість виробництва від науки, технологічну відсталість, забезпечити зростання професійного рівня працівників, якого потребують сучасні технології виробництва, їх швидка оновлюваність.

У цьому контексті В. Огнев’юк (2003) зазначає, що інноваційна освіта є провідним феноменом культури, виховним фактором, зорієнтованим на утвердження

особистісних першооснов у людині. У якості першочергових компетентностей, які людина має сформувати, вчений визначає: ринкову (підприємливість, відповідальність, дисципліна, культура праці); правничу (визнання верховенства законів і усвідомлена потреба у їх беззастережному виконанні, повага до прав і свобод інших); демократичну (активність і мобільність особи, повага до справи та рішень більшості); освітню (вміння вчитися і користуватися знаннями, перевчатися й продовжувати вчитися впродовж життя); валеологічну (вміння зберігати та зміцнювати власне здоров'я, турбуватися про здоров'я інших); культуру спілкування (толерантність, вміння встановлю вати дружні стосунки і контакти з людьми, цивілізовано обстоювати власну думку і визнавати помилки); організаційну; культуру вибору (вміння вибирати з можливих альтернатив відповідно до власної системи цінностей); технологічну; екологічну; культуру повсякдення (повага до людей; навички співжиття, готовність надати допомогу; охайність; турбота про естетику оточення).

Академіком В. Огнев'юком (2003) також наголошено, що завдяки співпраці з науковими установами та підприємницьким сектором формується фаховий та науково-освітній потенціал нації на засадах безперервного професійного й особистісного розвитку, орієнтований на найвищі досягнення та практики, що забезпечить інтеграцію вищої освіти України у світовий та Європейський освітньо-науковий простір.

Попри загрозливі виклики (руйнування інфраструктури, втрати студентів та персоналу, проблеми в організації освітнього процесу), українські заклади вищої освіти продовжують функціонувати і надавати освітні послуги. У системи вищої освіти України є чудова можливість вийти з цієї кризи адаптованою та готовою до нових викликів в умовах невизначеності. Взаємодія університетів сьогодні може значно розширитися завдяки новій формі кооперації на базі сучасних засобів комунікації (Zoom, Microsoft Teams, Skype тощо), оскільки заклади вищої освіти можуть проводити спільні заходи, якщо вони розташовані в різних містах України чи навіть в інших країнах. Тож студенти та викладачі з різних університетів зможуть обмінюватися досвідом та здобувати освіту. Потенційно така співпраця допоможе створити спільний інформаційний простір та єдину мережу зв'язків. До того ж доступ до міжнародних платформ з навчальними курсами підвищує якість освіти і в Україні. Дистанційна освіта також сприяє поступовій діджиталізації інноваційного навчального простору, адже обмін новою інформацією відбувається через централізовані портали в онлайн-форматі, а виконані завдання або ж записи лекцій завжди доступні на серверах університетів. Завдяки інноваційному технічному забезпеченню розширюються можливості для інтерактивного підходу до здобуття та передачі знань. Навчальний простір через перенесення в онлайн-площину стає більш інклюзивним та доступним для багатьох категорій населення. Завдяки інноваційним технологіям з'явилася можливість надавати дистанційно психологічну допомогу всім учасникам освітнього процесу; проводити креативні заняття, застосовуючи інноваційні підходи для підвищення залученості студентів до навчального процесу; проводити тренінги для освітян з підвищення цифрової грамотності та освоєння інструментів для забезпечення академічної доброчесності.

Отже, основним завданням вищої освіти в Україні є протистояння соціально-економічним глобальним ризикам і викликам на основі найбільш повного використання можливостей і ресурсів та створення підґрунтя подальшого її інноваційного розвитку, що відбудеться за умов: створення системи конструктивної партнерської взаємодії закладів вищої освіти та зовнішніх стейкхолдерів для забезпечення збалансованості між ринком праці та професійною підготовкою фахівців з вищою освітою; розбудова системи державних стандартів вищої освіти на основі кваліфікаційних вимог і забезпечення відповідності змісту вищої освіти поточним і

стратегічним цілям країни; створення індустрії інноваційних технологій та засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню; інтеграція науки, освіти та бізнесу для забезпечення економічного зростання країни; розроблення нормативно-правового забезпечення участі здобувачів вищої освіти у формуванні та реалізації інноваційних проектів в умовах цифрової економіки та комерціалізація найбільш успішних стартапів за підтримки закладів вищої освіти; інтегрування наукових досліджень та інновацій у навчальні плани й освітні програми всіх рівнів підготовки; співпраці регіональних закладів вищої освіти з бізнесом для формування замовлень на інноваційні дослідження та розробки з урахуванням ключових принципів підходу SMART-спеціалізації; створення науково-бізнесових, технологічних платформ на базі провідних університетів; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; інтеграція у європейський і світовий освітній простір з урахуванням національних інтересів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, наукові ідеї відомого українського філософа, доктора філософських наук, професора, академіка НАПН України В. Огнев'юка щодо визначеного і обґрунтованого ним інноваційного напряму інтегрованого дослідження сфери освіти – освітології є надзвичайно цінними для дослідження освітологічного виміру інноваційної освіти в контексті соціально-економічних глобальних викликів. Це обумовлено, насамперед, логікою розвитку сучасного суспільства та інтегрованим характером сучасної освіти, посиленням їх взаємозв'язків та взаємозумовленості, що виявляються в процесах трансформації та інноватизації освіти у сферу людського капіталу та її перетворення в рушія суспільного розвитку.

Визначені, обґрунтовані та охарактеризовані сучасні соціально-економічні глобальні виклики, що постають перед інноваційною освітою: глобалізація, пандемія COVID-19 (цифровізація, діджиталізація); військовий стан в Україні (руйнування інфраструктури та втрата закладами освіти своєї матеріально-технічної бази; особливий психологічний стан учасників освітнього процесу під час війни; освітня міграція; мобілізація стейкхолдерів), орієнтують її на перехід до якісно нового рівня розвитку на засадах стратегії сталого розвитку людства як нової парадигми суспільно-політичних, економічних, моральних і духовних цінностей та орієнтирів, спрямованих на утвердження самоцінності людського життя при його злагодженості з навколишнім природним й соціальним середовищем.

Перспективним напрямком наших подальших досліджень є розкриття сутності інноваційної освіти з позицій професійно-зорієнтованих методологічних підходів.

Список використаної літератури

1. Висоцька О. Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник. Дніпропетровськ: Роял Принт, 2011. 200 с.
2. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 5.03.2023).
4. Кремень В. Філософія національної ідеї. Людина, Освіта. Соціум. Київ: Грамота, 2007. 576 с.
5. Огнев'юк В. Інноваційна освіта як фактор інноваційного поступу суспільства. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.* 2003. Вип. 598. С. 5–12.

6. Огнев'юк В. Освітологія як відображення міждисциплінарного підходу у наукових дослідженнях феномену сучасної освіти. *Розвиток сучасної освіти: освітологічні наголоси: Наукове видання*. Київ. КУБГ, 2011. С. 53–62.

7. Огнев'юк В. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти. *Шлях освіти*. 2009. № 4 (54). С. 2–6.

8. Огнев'юк В. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект): дис... д-ра філос. наук: 09.00.03. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2003. 412 с.

9. Огнев'юк В. Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти. *Рідна школа*. 2012. № 4–5. С. 44–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2012_4-5_9 (дата звернення: 7.03.2023).

10. Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання. *Матеріали II Форуму академічної спільноти*. Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». Дніпро: ДВНЗ «ПДАБА», 2022. 152 с.

11. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник*. Київ–Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.

12. Освітологія: витоки наукового напряму: монографія. Київ: ВП «Едельвейс», 2012. 336 с.

13. Панфілов О. Освіта як чинник забезпечення національної безпеки держави. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2021. № 1 (48). С. 146–159. DOI: https://doi.org/10.21564/2075-7190.48.224807

14. Розвиток сучасної освіти: освітологічні наголоси: Наукове видання. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти». Київ: КУБГ, 2011. 162 с.

15. Сисоєва С. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: монографія. Хмельницький: ХГПА, 2008. 324 с.

16. Сисоєва С. Освіта як об'єкт дослідження. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 5–11.

17. Стратегія ЄЕК ООН для освіти в інтересах сталого розвитку. Вільнюс, 2005. 13 с. URL: https://unece.org/publications/oes/welcome (дата звернення: 1.03.2023).

18. Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки. 2020. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf (дата звернення: 7.03.2023).

19. Указ президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text (дата звернення: 5.03.2023).

20. Choudaha R., Van Rest E. Envisioning Pathways to 2030: Megatrends shaping the future of global higher education and international student mobility. Studyportals. 2018, 72 p. https://www.studyportals.com/wp-content/uploads/2018/01/Report-Envisioning-Pathways-to-2030-Studyportals-2018.pdf (дата звернення: 5.03.2023).

21. Cheng B., Cham T., Dent M., Lee T. Service innovation: Building a sustainable competitive advantage in higher education. *International Journal of Services, Economics and Management*. 2020. № 10. P. 289–309. DOI: https://doi.org/10.1504/IJSEM.2019.105014

22. Desmarchelier B., Faridah D., and Faiz G. Which innovation regime for public service innovation networks for social innovation (PSINSIs)? Lessons from a European cases database. *Research Policy*. 2021. № 50. DOI: https://doi.org/10.1016/j.respol.2021.104341

23. Digital Education Action Plan (2021–2027). European Commission. 2020. URL: https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan (дата звернення: 1.03.2023).

24. Education: Impact of the War in Ukraine. *ReliefWeb*. 2022, June 21. URL: https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022 (дата звернення: 10.03.2023).

25. Giussani L. The Risk of Education: Discovering Our Ultimate Destiny. Montreal: McGill-Queen's Press-MQUP, 2019. 99 p.

26. Honingh M., Bondarouk E., Brandsen T. Co-production in primary schools: A systematic literature review. *International Review of Administrative Sciences*. 2020. № 86. P. 222–239. DOI: https://doi.org/10.1177/0020852318769144

27. Kurapov A., Pavlenko V., Drozdov A., Bezliudna V., Reznik A. & Isralowitz R. Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. *Journal of Loss and Trauma*. 2023. № 28 (2) P. 167–174. DOI: https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838

28. Lambriex-Schmitz P., Van der Klink M., Beausaert S., Bijker M., and Seger M. When innovation in education works: Stimulating teachers' innovative work behaviour. *International Journal of Training and Development*. 2020. № 24. P. 118–134. DOI: https://doi.org/10.1111/ijtd.12175

29. Rubalcaba L. Understanding Innovation in Education: A Service Co-Production Perspective. *Economies*. 2022. № 10 (5). DOI: https://doi.org/10.3390/economies10050096

References

Vysotska, O. (2011) *Osvita dlia staloho rozvytku: naukovo-metodychnyi posibnyк* [*Education for sustainable development: a scientific and methodological guide*]. Roial Prynt.

Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit [*Higher education in Ukraine: changes due to the war: an analytical report*] (2023). Kyivskyi universytet imeni Borysa Grinchenka.

Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»] (2014). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

Kremen, V. (2007). *Filosofiia natsionalnoi idei. Liudyna, Osvita. Sotsium [The philosophy of the national idea. Man, Education. Society]*. Hramota.

Ogneviuk, V. (2003). Innovatsiina osvita yak faktor innovatsiinoho postupu suspilstva.[Innovative education as a factor of innovative progress of society]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina*, 598, 5–12.

Ogneviuk, V. (2011). Osvitolohiia yak vidobrazhennia mizhdystsyplinarnoho pidkhodu u naukovykh doslidzhenniakh fenomenu suchasnoi osvity [Educology as a reflection of an interdisciplinary approach in scientific studies of the phenomenon of modern education] *Rozvytok suchasnoi osvity: osvitolohichni naholosy: Naukove vydannia*, 53–62.

Ogneviuk, V. (2009). Filosofiia osvity v strukturi naukovykh doslidzhen fenomenu osvity [Philosophy of education in the structure of scientific studies of the phenomenon of education]. *Shliakh osvity*, 4 (54), 2–6.

Ogneviuk, V. (2003). *Osvita v systemi tsinnostei staloho liudskoho rozvytku (svitohliadno-metodolohichnyi aspekt) [Education in the value system of sustainable human development (worldview and methodological aspect)]: Doctors thesis: 09.00.03*. Kyivskyi natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka.

Ogneviuk, V. (2012). Osvitolohiia – naukovyi napriam intehrovanoho doslidzhennia sfery osvity [Educology is a scientific direction of integrated research in the field of education]. *Ridna shkola*, 4–5, 44-51.

Osvita v umovakh viiny: realii, vyklyky ta shliakhy podolannia [Education in the conditions of war: realities, challenges and ways of overcoming (2022). *Materialy II Forumu akademichnoi spilnoty. Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Prydniprovska derzhavna akademiia budivnytstva ta arkhitektury». DVNZ «PDABA».*

Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Education of Ukraine under martial law] Innovatsiina ta proiektna diialnist: Naukovo-metodychnyi zbirnyk (2022). Bukrek.

Osvitolohiia: vytoky naukovoho napriamu [Educology: the origins of the scientific direction] (2012). Edelveis.

Panfilov, O. (2021). Osvita yak chynnyk zabezpechennia natsionalnoi bezpeky derzhavy [Education as a factor in ensuring the national security of the state]. *Visnyk NIuU imeni Yaroslava Mudroho. Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia,* 1 (48), 146–159. https://doi.org/10.21564/2075-7190.48.224807

Rozvytok suchasnoi osvity: osvitolohichni naholosy [Development of modern education: educational emphasis] (2011). *Materiali I Vseukrayinskoyi naukovo-praktichnoyi konferenciyi «Osvitolohiia – naukovyi napriam intehrovanoho piznannia osvity».* KBGU.

Sysoieva, S. (2008). *Osvita i osobystist v umovakh postindustrialnoho svitu: monohrafiia [Education and personality in the conditions of the post-industrial world: monograph]*. KhHPA.

Sysoieva, S. (2011). Osvita yak ob'iekt doslidzhennia [Education as an object of research]. *Shliakh osvity*, 2, 5–11.

Stratehiia EIeK OON dlia osvity v interesakh staloho rozvytku [UNECE Strategy for Education for Sustainable Development] (2005). https://unece.org/publications/oes/welcome

Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy na 2021–2031 roky [Strategy for the development of higher education of Ukraine for 2021–2031] (2020). https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf

Ukaz prezydenta Ukrainy «Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku» [Decree of the President of Ukraine «On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030»] (2019). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text

Choudaha, R., Van Rest, E. (2018). Envisioning Pathways (2030): Megatrends shaping the future of global higher education and international student mobility. *Studyportals.* https://www.studyportals.com/wp-content/uploads/2018/01/Report-Envisioning-Pathways-to-2030-Studyportals-2018.pdf

Cheng, B., Cham, T., Dent, M., Lee, T. (2020). Service innovation: Building a sustainable competitive advantage in higher education. International Journal of Services, *Economics and Management*, 10, 289–309. https://doi.org/10.1504/IJSEM.2019.105014

Desmarchelier, B., Faridah, D., and Faiz, G. (2021). Which innovation regime for public service innovation networks for social innovation (PSINSIs)? Lessons from a European cases database. *Research Policy*, 50. https://doi.org/10.1016/j.respol.2021.104341

European Commission (2020). Digital Education Action Plan (2021–2027). https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan

Education: Impact of the War in Ukraine (2022, June 21). *ReliefWeb*. https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022

Giussani, L. (2019). *The Risk of Education: Discovering Our Ultimate Destiny*. McGill-Queen's Press-MQUP.

Honingh, M., Bondarouk, E., & Brandsen, T. (2020). Co-production in primary schools: a systematic literature review. *International Review of Administrative Sciences*, 86 (2), 222–239. https://doi.org/10.1177/0020852318769143

Kurapov, A., Pavlenko, V., Drozdov, A., Bezliudna, V., Reznik, A. & Isralowitz, R. (2023) Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. *Journal of Loss and Trauma*, 28 (2), 167–174. https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838

Lambriex-Schmitz, P., Van der Klink, M., Beausaert, S., Bijker, M., and Seger, M. (2020). When innovation in education works: Stimulating teachers' innovative work behaviour. *International Journal of Training and Development*, 24, 118–134. https://doi.org/10.1111/ijtd.12175

Rubalcaba, L. (2022). Understanding Innovation in Education: A Service Co-Production Perspective. *Economies*, 10 (5). https://doi.org/10.3390/economies10050096

Стаття надійшла до редакції 10.03.2023
Прийнято до друку 00.00.2023

EDUCOLOGY DIMENSION OF INNOVATIVE EDUCATION IN THE CONTEXT OF SOCIO-ECONOMIC GLOBAL CHALLENGES

Olena Tadeush
ORCID iD 0000-0002-6373-4891
PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Educology
and Psychological and Pedagogical Sciences,
Borys Grinchenko Kyiv University,
18/2 I. Shamo blvd, 02000 Kiev, Ukraine,
o.tadeush@kubg.edu.ua

The article examines the educology dimension of innovative education in the context of socio-economic global challenges based on the scientific ideas of the famous Ukrainian philosopher Viktor Ogneviuk. The expediency of using the innovative direction of integrated research in the field of education - educology - defined and substantiated by Victor Ognevyuk in the research was determined.

It was determined that the educology dimension of innovative education involves the study of interdependence between the development of modern society and the integrated character of modern education, strengthening their interrelationships, which are revealed in the processes of transformation and innovation in education.

Modern socio-economic global challenges affecting the development of innovative education have been identified, substantiated and classified: globalization, the COVID-19 pandemic (digitalization, digitization); military situation in Ukraine (destruction of infrastructure, loss of material and technical base by educational institutions; difficult psychological state of participants in the educational process during the war; migration of teachers and students abroad; mobilization).

It is noted that the characterized socio-economic challenges of today, orientate innovative education on the transition to a qualitatively new level of development on the basis of the strategy of sustainable development of humanity, which acts as a new paradigm of socio-political, economic, moral and spiritual values and landmarks aimed at affirming the self-worth of human life in harmony with the surrounding natural and social environment.

Key words: ***education; educology; educology dimension of innovative education; innovative education***.